

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ,
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

ШКОЛА МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Л. В. Балабанова, О. В. Сардак

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПІДРУЧНИК

*Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих
навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2011

УДК 005.95 (075.8)

ББК 65.291.6-21я73

Б 20

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-5152 від 15.06.2010)*

Рецензенти:

Садеков А. А. – доктор економічних наук, професор;

Фролова Л. В. – доктор економічних наук, професор;

Пітенко І. В. – доктор економічних наук, професор;

Краснова В. В. – доктор економічних наук, професор.

Балабанова Л. В., Сардак О. В.

Б 20 Управління персоналом. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.

ISBN 978-611-01-0181-3

У підручнику розкрито сутність та зміст управління персоналом в системі менеджменту підприємств, особливості управління персоналом як соціальної системи; висвітлено питання формування колективу підприємства і соціального розвитку колективу; наведено характеристику діяльності служб персоналу в сучасних умовах; розглянуто сутність, види та основні напрямки кадрової політики підприємства.

Особливу увагу приділено таким найбільш важливим аспектам управління персоналом підприємства, як: кадрове планування, організація набору і відбору кадрів, оцінка і атестація персоналу, управління процесом розвитку і рухом персоналу, управління процесом вивільнення персоналу, соціальне партнерство у підприємстві, оцінка ефективності управління персоналом.

Підручник призначено для студентів, магістрантів, аспірантів, слухачів закладів післядипломної освіти, викладачів вищих навчальних закладів, наукових працівників, а також для підприємців, керівників і фахівців підприємств, які цікавляться питаннями управління персоналом підприємства.

УДК 005.95(075.8)

ББК 65.291.6-21я73

ISBN 978-611-01-0181-3

© Балабанова Л. В., Сардак О. В., 2011.

© Центр учбової літератури, 2011.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	9
Частина I. ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	11
Розділ 1. УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ	11
Навчальні цілі	11
1.1. Роль і значення управління персоналом як науки і навчальної дисципліни	12
1.2. Управління персоналом як специфічна функція менеджменту . .	18
1.3. Етапи історичного розвитку управління персоналом	30
Резюме	34
Контрольні питання	38
Тести для самоконтролю	39
Обов'язкові завдання	44
Додаткові завдання	45
Розділ 2. УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА	47
Навчальні цілі	47
2.1. Особистість: сутність, структура, організаційна поведінка	47
2.2. Структура і чисельність персоналу підприємства	53
2.3. Вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня працівників	58
2.4. Компетентність працівника: сутність, види	61
Резюме	63
Контрольні питання	65
Тести для самоконтролю	66
Обов'язкові завдання	70
Додаткові завдання	72

Розділ 3. ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ ПІДПРИЄМСТВА	73
Навчальні цілі	73
3.1. Колектив як соціальна група	73
3.2. Етапи створення і розвитку трудового колективу	78
3.3. Структура та ефективність роботи трудового колективу	81
3.4. Корпоративна культура в системі управління персоналом підприємства.	87
Резюме	92
Контрольні питання	95
Тести для самоконтролю	96
Обов'язкові завдання	99
Додаткові завдання	99
Розділ 4. ЗГУРТОВАНІСТЬ І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК КОЛЕКТИВУ	101
Навчальні цілі	101
4.1. Згуртованість колективу: сутність, стадії	101
4.2. Соціально-психологічні особливості колективу як об'єкта управління	107
4.3. Соціальні ролі і відносини в колективі.	112
4.4. Соціальний розвиток колективу.	114
Резюме	116
Контрольні питання	118
Тести для самоконтролю	119
Обов'язкові завдання	123
Додаткові завдання	123
Частина II. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ І КАДРОВЕ ПЛАНУВАННЯ	125
Розділ 5. КАДРОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА	125
Навчальні цілі	125
5.1. Поняття і значення сучасної кадрової політики підприємств	126
5.2. Персонал-маркетинг як елемент кадрової політики підприємства	140
5.3. Стратегії управління персоналом підприємства.	143
5.4. Зміст кадрової політики на різних етапах життєвого циклу підприємства.	149

Резюме	155
Контрольні питання	158
Тести для самоконтролю	159
Обов'язкові завдання	162
Додаткові завдання	164

Розділ 6. СЛУЖБИ ПЕРСОНАЛУ: ОРГАНІЗАЦІЯ І ФУНКЦІЇ

Навчальні цілі	165
6.1. Організація роботи кадрової служби підприємства	165
6.2. Діловодство в роботі кадрової служби підприємства	173
6.3. Ефективність роботи кадрової служби підприємства	176
Резюме	177
Контрольні питання	180
Тести для самоконтролю	180
Обов'язкові завдання	186
Додаткові завдання	187

Розділ 7. КАДРОВЕ ПЛАНУВАННЯ У ПІДПРИЄМСТВІ

Навчальні цілі	188
7.1. Кадрове планування у підприємстві: значення, цілі, завдання, принципи, етапи	188
7.2. Кадровий контролінг і кадрове планування	195
7.3. Види планування роботи з персоналом підприємства	197
7.4. Визначення потреби підприємства в персоналі	202
Резюме	205
Контрольні питання	207
Тести для самоконтролю	208
Обов'язкові завдання	212
Додаткові завдання	212

Частина III. ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Розділ 8. ОРГАНІЗАЦІЯ НАБОРУ І ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ

Навчальні цілі	213
8.1. Наймання персоналу у підприємство	214

8.2. Залучення персоналу	217
8.3. Відбір персоналу	230
8.4. Професійна орієнтація в системі управління персоналом	252
8.5. Управління трудовою адаптацією	255
Резюме	264
Контрольні питання	267
Тести для самоконтролю	268
Обов'язкові завдання	274
Додаткові завдання	275
Розділ 9. ОЦІНЮВАННЯ ТА АТЕСТАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	276
Навчальні цілі	276
9.1. Ділове оцінювання персоналу підприємства	276
9.2. Оцінювання спеціалістів і керівників у підприємстві	294
9.3. Атестація персоналу підприємства	298
Резюме	302
Контрольні питання	306
Тести для самоконтролю	306
Обов'язкові завдання	311
Додаткові завдання	311
Розділ 10. УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РОЗВИТКУ І РУХОМ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	312
Навчальні цілі	312
10.1. Кар'єра: сутність, види, етапи	312
10.2. Управління кар'єрою персоналу	321
10.3. Навчання персоналу	324
10.4. Управління мобільністю персоналу	334
10.5. Планування і підготовка кадрового резерву	339
Резюме	347
Контрольні питання	350
Тести для самоконтролю	351
Обов'язкові завдання	358
Додаткові завдання	359

Розділ 11. УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИВІЛЬНЕННЯ ПЕРСОНАЛУ 360

Навчальні цілі	360
11.1. Способи вивільнення персоналу. Організація процесу звільнення	360
11.2. Управління плинністю кадрів у підприємстві	372
11.3. Управління безпекою персоналу	377
Резюме	379
Контрольні питання	383
Тести для самоконтролю	383
Обов'язкові завдання	388
Додаткові завдання	389

**Частина 4. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО
ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА . . .** 391**Розділ 12. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО НА ПІДПРИЄМСТВІ** 391

Навчальні цілі	391
12.1. Соціальне партнерство на підприємстві: сутність і функції . . .	392
12.2. Система регулювання соціально-трудових відносин на підприємстві	399
12.3. Колективний договір як засіб зміцнення соціального партнерства	401
12.4. Закордонний досвід соціального партнерства	404
Резюме	411
Контрольні питання	415
Тести для самоконтролю	415
Обов'язкові завдання	417
Додаткові завдання	417

**Розділ 13. ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ПІДПРИЄМСТВА** 418

Навчальні цілі	418
13.1. Економічна, соціальна та організаційна ефективність управління персоналом підприємства	418
13.2. Оцінка комплексної ефективності управління персоналом підприємства	424

Резюме	428
Контрольні питання	429
Тести для самоконтролю	429
Обов'язкові завдання	431
Додаткові завдання	432
<i>Бібліографічний список</i>	433
<i>Показчики</i>	439
<i>Додатки</i>	446

ПЕРЕДМОВА

Сучасні умови характеризуються підвищенням ролі персоналу у підприємствах, що обумовлено такими чинниками: зміни у змісті праці, які викликані застосуванням нових техніки, технологій; трансформація функції контролю, підвищення значущості самоконтролю і самодисципліни; макроекономічні чинники (загострення конкуренції на ринку, орієнтація підприємств на задоволення попиту покупців, підвищення уваги до якості товарів); зміна форм організації праці на підприємствах; підвищення освітнього та культурного рівня працівників; зміна пріоритетів у системі цінностей персоналу.

У свою чергу, сучасному етапу розвитку управління персоналом у підприємствах притаманні такі проблеми, як: недостатня дієвість управління трудовим колективом; низький рівень уваги до обґрунтування і розробки кадрової політики; низька ефективність заходів щодо наймання персоналу; відсутність систематичного і кваліфікованого оцінювання персоналу; проблеми у сфері впровадження заходів щодо розвитку персоналу, низький рівень забезпечення соціального партнерства та оцінювання ефективності управління персоналом тощо. Це обумовлює необхідність розробки таких підходів до управління персоналом, які б забезпечили комплексне вирішення проблем, що стосуються різних його аспектів. У зв'язку з цим особливої актуальності на сучасному етапі набувають питання управління персоналом у підприємствах.

За змістом викладення підручник відтворює сутність та значення сучасної системи управління персоналом як складової частини менеджменту підприємства та передбачає набуття студентами теоретичних знань і практичних навичок щодо управління персоналом у підприємствах різних форм власності та різної правової форми з урахуванням специфіки їх функціонування в умовах ринкових відносин.

Програма дисципліни «Управління персоналом» базується на вивченні таких дисциплін: «Основи менеджменту», «Теорія організації», «Трудове право», «Економіка підприємства», «Основи психології та педагогіки», «Соціологія».

Метою дисципліни є формування комплексу теоретичних знань і практичних навичок щодо формування та реалізації кадрової політики в сучасних підприємствах, раціонального відбору працівників на посади та формування дієвого трудового колективу, оцінювання та розвитку працівників, а також їх цілеспрямованого використання.

Завданнями дисципліни є теоретична та практична підготовка студентів з таких питань:

- управління персоналом у системі менеджменту підприємств;
- управління персоналом як соціальна система;
- формування колективу підприємства;
- згуртованість та соціальний розвиток колективу;
- кадрова політика підприємства;
- діяльність служб персоналу в сучасних умовах;
- кадрове планування у підприємстві;
- організація набору і відбору кадрів;
- оцінювання та атестація персоналу;
- управління процесом розвитку і рухом персоналу;
- управління процесом вивільнення персоналу;
- соціальне партнерство у підприємстві;
- ефективність управління персоналом.

Підручник підготовлено на основі навчального посібника «Управління персоналом» (автори Л. В. Балабанова, О. В. Сардак), рекомендованого Міністерством освіти і науки України для студентів вищих навчальних закладів (лист № 14/18.2-1551 від 04.07.2005).

Мета підручника «Управління персоналом» — сприяти формуванню у студентів наукового світогляду і глибоких знань з управління персоналом, набуттю вмінь і навичок для здійснення конкретної управлінської діяльності.

Підручник дозволяє вирішити такі завдання: ознайомити з основами управління персоналом підприємства в умовах ринку; навчити студентів засадам організаційного забезпечення управління персоналом і кадрового планування; забезпечити засвоєння студентами питань щодо здійснення управління персоналом підприємства; навчити студентів застосовувати на практиці отримані знання з управління персоналом, формулювати цілі, забезпечувати та контролювати впровадження розроблених кадрових заходів.

Підручник розроблено на основі нормативної програми навчальної дисципліни «Управління персоналом», що викладається для студентів галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування» напрямку підготовки 030601 «Менеджмент». Він складається з 4 частин та 13 розділів.